

TIK... TAK

Az óra útja a csillagvizsgálástól
a készülő budapesti óramúzeumig

Az órásmesterség ipar, de határos a tudománnyal és a művészettel is. Az igazi órásmester, akinek valóban hivatása a mesterség, egészen bizonyos, hogy egy kissé — filozófus. Az igazi órásmestert halk, meditatív bölcsnek képzeljük, aki végtelen nyugalommal elmélkedik műhelyében, ami maga is nyugalmat áraszt. Pihennek az idegek és óraszerű pontossággal, zavartalanul működik az elme a műhelyben, ahol mindig csend van, csak százfélé halk, ritmikus tik-tak muzsikál idegzsongtón.

Talán egyetlen tárgy sem áll olyan közel az emberhez, mint a jó óra, ez a csendes, megbízható barát, ami — vagy, aki? — fáradhatatlanul ketyeg, fáradhatatlanul lolgozik, mindig igazat mond, sohasem lusta, sohasem alszik. Barát is, ékszer is, tanácsadó is. Megérdemli, hogy megvalósuljon a terv, amellyel hívei most megtisztelik: nürnbergi, augsburgi és bécsi mintára óramúzeumot akarnak létesíteni Budapesten.

Ezzel a hírrel kapcsolatban verssorok csengnek fel bennünk, mult századbeli finom biedermeier-szalónokat látunk magunk előtt, csipkeszerű meissen porcellánok jutnak eszünkbe. A lágyan zengő verssorok titoktartó órákról szólnak, a finom biedermeier-szalónban zenélőóra muzsikál, a karcsú meissen figurák művészi órákra támaszkodnak. Érezzük, hogy — művészet az órásmesterség.

De tudomány is. Igen komoly tudomány: a pontosság tudománya.

Órás híralyel

Mesterség, művészet, tudomány — és még valami: szenvedély. Mert gyakran lett már elmélyedő emberek intenzív szenvedélyévé az óraszerkezetekkel való bibelődés.

Két Habsburg-uralkodóról is tudjuk, hogy szenvedélyes órásmester volt. Rudolf császár, amikor meghívbant elmével bezárkózott a prágai fellegrvárba, nem túrt meg más társat maga mellett, mint teleszkópját, amivel a csillagok járását tanulmányozta és állóóráinak százait, amelyeket fáradhatatlanul, mániás lelkiismeretességgel igazgatott, javíttatta és ketyegésük hangja mellett minden gondot elfelejtett. A hatalmas V. Károly császár, amikor aggkorában kolostorba vonult, a valláson kívül csak óragyűjteményének élt.

Imádója volt az óráknak XV. Lajos francia király is, aki versaillesi kastélyában büszkén őrizte a világ első acélszerkezetű ingás állóóráját. Ő azonban már többet törődött az óra külsejével — testével, mint szerkezetével —, lelkével. Jobban érdekelte az órákészítés művészete, mint tudománya.

A finom és szép régi órák gyűjtése arisztokratikus passzió. Nemcsak költséges szórakozás, de sok időt, gondosságot és szakértelmet is igényel. A jó óra addig megbízható barátja az embernek, amíg az el nem hanyagolja. Az óra, amely érzi, hogy nem becsülik, nem szeretik, nem törődnek vele, pontatlanná lesz, elzüllik és rövid idő múlva elhallgat örökre.

Mintegy két és félszázaddal azelőtt halt meg a leghíresebb magyar óragyűjtők egyike: Dégen Árpád, a kiváló tudós. Pompás régi óragyűjteményt hagyott hátra. Ezek a szebbnél-szebb antik időmérők most már csak arra várnak, hogy megnyílják a magyar óramúzeum egy elsőrangú szakértő vezetése alatt, hogy újra boldogan ketyeghessenek és végeszakadjan gazdájuk halála óta tartó árvaságuknak.

A nürnbergi ősz-zsebóra

Nem véletlen, hogy Rudolf császárnak a prágai fellegrvárban töltött évek alatt az órák mellett a teleszkóp volt egyetlen barátja. Az órásmesterség anyja — a csillagászat. Régmúlt időkben a csillagos éjtitkainak kutatói foglalkoztak az idő mérésének tudományával, ők készítették el az aránylag pontos napórákat, homokórákat

és a modern kronométerek többi őst.

Már a középkorban komoly és tisztelt mesterség volt az órákészítés. A tizenhatodik században hirtelen gyors fejlődésnek indult az óragyártás tudománya. Az időmérők történetének aranybetűs esztendeje az 1510-ik év, amikor egy ügyes nürnbergi lakatosmester korszakalkotó találmánya új irányba terelte az órákészítést.

Henlein Péter volt a nürnbergi lakatos neve. Egykorú feljegyzések tanúsítják, hogy Henlein Péter igen pontos ember volt és mániákusan ügyelt arra, hogy soha sehonnan el ne késsen. A tizenhatodik század elején azonban még nem volt könnyű dolog pontosnak lenni, híre sem volt még zsebóráknak, az időmutatót, ezt a nagy, komplikált „butodarabot“ neki sem cipelhette magával.

Henlein Péter addig mesterkedett, amíg sikerült egy kisformájú órafélet készítenie. Ezt a hordozható órát — a mai zsebóra őst — szíjjal övre erősítve, bőrzacsokban viselte. Szerszámában az időmérő legfontosabb alkatrészét, az ingát, nem hajszálrugó pótolta, mint a modern zsebórákban, hanem — disznósörte.

Sokan másolták le annakidején Henlein Péter szerszámát. Ma is van néhány ilyen — most már vagyontérő — darab anürnbergi óramúzeumban. Hordozható órájának segítségével azonban nem lehetett nagyon pontos az egykori lakatosmester: ezek az ősidőmérők ugyanis mindig legalább is másfél órát késtek vagy siettek naponta...

Négyszáz év alatt órási utat tett meg Henlein Péter találmánya, a zsebóra, hiszen ma már egy jó gyártmányú zsebhen viselhető időmérő nem késik vagy siet naponta három másodpercnél többet.

Órásdinasztiál

A tizennyolcadik század volt az órákészítés hőskora. Angol, francia, osztrák és német órásművészek mellett ekkor már magyar nagymesterei is voltak az óragyártásnak. Apáról fiúra szállt ez a tudomány, minden órásdinasztiának megvoltak a maga féltve őrzött gyártási titkai.

Az egyik nevezetes órásdinasztiát egyik sarja, a fiatal Engelschalck, a mult század elején jött Prágából, az „órák városából“ Pestre és hatalmas órákészítő-műhelyt alapított abban a helyiségben, ahol ma is híres órákereskedés van: a Lechner-cég, a Váci utcában.

Az órák, amelyeket ezeknek a nagynevű dinasztiának sarjai készítettek, nem gyári áruk. Minden darab más, minden egyes órával személyesen foglalkozott a mester, személyesen tervezte vázát, személyesen készítette el a precíz szerkezetet. Ezek a mesterek, amikor az óra masináját összeállították, valóságos tudósok, amikor pedig külső burkát építették, művészek voltak.

Mert a különböző művészeti, főleg építészeti- és bútorstílusokkal együtt változott az órák külseje is. A tizenhatodik századbeli német és francia órák faragásai a barokkra emlékeztettek, de szolid órásművészek sohasem vették át a barokk túlságosan merész vonalait. Ezután következett az időmérő vas-, majd bronzkorszaka. Később átvette az órávázkészítés munkáját a műasztalosok elit-gárdája. Ők készítették a legsodálatosabb bécsi barokk-órákat. Dívába jöttek a német porcellánórák, majd a figurális, gyakran szimbolikus ábrázolások. Gyakori óratípus volt a földgömbre támaszkodó kaszálháló, amely az idő és az élet elmúlását jelképezte. Voltak órák, amelyek éjjel-nappal dolgozó fűrészfűzemet ábrázoltak. Mások pont délben és pont éjfélkor egymással megvívó vitézeket. Azután jöttek a biedermeier zenélőórák, majd a modern óravázák, amelyekben már érvényesült a mesterség minden rafinériája.

Végző célja azonban minden órákészítőnek a tökéletes pontosság volt. Az ideális pontosság —, ami nem létezik. Itt van például Budapesten az egyetem múzeumkörüti

épülete előtt álló óra, amit mindenki „abszolút pontosnak“ tart. Fejig ez nem is lehet pontos, már csak azért sem, mert a szabadban áll és befolyásolja az időjárás viszontagságai. Ha szemmel nem is látható mértékben, de a meleg következtében kitágulnak, hidegben pedig összehúzódnak alkatrészei.

A „pontossági világrekordot“ a naueni tengerészeti hivatal órája tartja. Ez az ingaóra légmentes üvegbúra alatt ketyeg és eltérése a „csillagászati pontosságtól“ — százhuszonöt naponként egy másodperc. Olyan érzékeny műszer ez, hogy nem is engednek senkit a közelébe, nehogy az ember által behozott hideg vagy meleg befolyásolja járását. A naueni órát csak messziről lehet megnézni — távcsőön keresztül.

Érdekes, hogy, amint nem órás találta fel a zsebórát, úgy nem órásmester kreációja az első kronométer sem. A pontosság szerszáma az angol imperialista törekvéseknek köszönhető megszületését.

Az egyre fejlődő hajózásnak a tizennyolcadik században szüksége volt egy „egészen pontos“ órára, hogy megállapíthassák, hol van a hajó, amelynek a matrózai még a legmagasabb árbóckorsárból is csak eget és vizet látnak. Az indulás óta eltelt idő és a hajó sebességének pontos összeegyeztetése útján olyan precizitással állapítható meg, hol van a hajó, hogy ritka az ötven méternél nagyobb tévedés. Ehhez a művelthez azonban mindenképp szükség volt arra a bizonyos „pontos órára“, amelyet a világnak, egy angol hajóács ajándékozott, amikor a nyílt tengeren megkonstruálta az első kronométert.

A „csillagászati pontos idő“ csupán egy futó pillanat, az igazi pontosság csak fikció, de, ha a viszonylagos pontosságra való törekvés nem lenne meg az emberben, nem fejlődhetett volna mai állásáig a tudomány és felborulna a földön minden rendszer is. Elképzelhetetlen lenne nemcsak a szisztematikus munka, — de még a randevú is.

A pontosságra való törekvésnek közkinccsé vált eszköze, ketyegő barátunk, igazán megérdemli, hogy Budapest múzeummal tisztelje meg. Annál is inkább, mert ez a múzeum új ékszere lesz a fővárosnak.

Gosztonyi Lajos